

**Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право. Кримінальний
процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність**

УДК 343.97

І.М. Доляновська
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»

**Кримінологічна характеристика заходів
з протидії порушень особистих прав
і свобод громадян в контексті стану
громадської безпеки в Україні**

У статті приділяється увага дослідженню зв'язку зі станом громадської безпеки в Україні на даний час і порушенню таких особистих прав людини, як життя і здоров'я, честі і гідності, особистої безпеки. Окремо автор формулює загальні та спеціальні кримінологічні заходи протидії порушенню вищезазначених цінностей в умовах сьогодення.

Ключові слова: громадська безпека, особисті права і свободи громадян, заходи протидії злочинності.

И.Н. Доляновская
кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры государственно-правовых дисциплин,
Университет экономики и права «КРОК»

**Криминологическая характеристика мер
по противодействию нарушения личных
прав и свобод граждан в контексте
состояния общественной безопасности
в Украине**

В статье уделяется внимание исследованию связи с состоянием общественной безопасности в Украине в настоящее время и нарушению таких личных прав человека, как жизнь и

здоровье, честь и достоинство, личная безопасность. Отдельно автор формулирует общие и специальные криминологические меры противодействия нарушению вышеупомянутых ценностей в условиях современности.

Ключевые слова: общественная безопасность, личные права и свободы граждан, меры противодействия преступности.

I. Dolianovska
Ph.D. in Law, Docent,
Docent of the Department of State and Legal Disciplines,
“KROK” University

Criminological characteristic of measures to counteract the violation of personal rights and freedoms of citizens in the context of the state of public safety in Ukraine

The article focuses on the study of the connection with the state of public safety in Ukraine at present and the violation of such personal human rights as life and health, honor and dignity, personal security. Separately, the author formulates general and special criminological measures to counteract the violation of the above-mentioned values in the present.

Keywords: public safety, personal rights and freedoms of citizens, measures of counteraction to crime.

Постановка проблеми

Сьогодення України в цілому відзначається глибокою політичною кризою та вкрай незадовільним соціально-економічним станом населення. Незадоволення зовнішньою та внутрішньою політикою державних діячів, військові дії на сході України, девальвація гривні та стрімке подорожчання предметів першої потреби сприяє виникненню та існуванню умов, за яких ускладнюється криміногенна ситуація в країні і змінюється сама структура злочинності. Так, останнім часом стрімко зростає кількість злочинів (умисних вбивств, тілесних ушкоджень, крадіжок, грабєжів, розбоїв, вимагань, злочинів із застосуванням вогнепальної зброї або вибухових речовин, незаконне заволодіння транспортним засобом, пов'язане із насильством), які мають насильницько-корисливу спрямованість і від яких у першу чергу потерпають саме пересічні громадяни. Особливо небезпечними є випадки посягання на життя, здоров'я, особисту

недоторканість та на громадську безпеку в цілому.

Питання, присвячені протидії посяганням на вищезазначені загальнолюдські цінності в умовах сучасного стану громадської безпеки в Україні, у вітчизняній юридичній літературі висвітлені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питанням кримінально-правової охорони громадської безпеки та умовам, що сприяють вчиненню даних злочинів, були в різні часи присвячені праці таких видатних науковців, як О.М. Бандурки, В.О. Глушкова, В.В. Голіни, М.С. Грінберга, О.М. Джузи, І.М. Даньшина, Ю.Ф. Іванова, І.П. Козаченка, Н.Ф. Кузнєцової, О.М. Литвака, М.І. Панова, В.П. Тихого, Г.А. Туманова та ін. Крім того, окремо висвітлювалися питання умов, що сприяють вчиненню злочинів проти громадської безпеки (О.В. Кириченко), потерпілих від злочинів проти громадської безпеки (В.Л.

Соколовський), діяльності спеціальних органів з подолання надзвичайних ситуацій, що загрожують громадській безпеці (О.О. Панова).

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Зв'язок між охороною найбільш важливих особистих прав і свобод людини і станом громадської безпеки надзвичайно тісний.

В цілому під поняттям «громадська безпека» слід розуміти стан захищеності громадянського суспільства, що характеризується відсутністю небезпеки для життя та здоров'я людей, для їхнього спокою та майнових прав, для нормальної діяльності підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, для цілісності й збереження матеріальних цінностей. В умовах незадовільного стану безпеки українського суспільства, де риси сучасної злочинності переважно мають насильницько-корисливу спрямованість, доцільною вважається розробка заходів з протидії таких суспільно-небезпечних посягань.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження стану громадської безпеки в Україні шляхом кримінологічної характеристики деяких посягань на особисті права і свободи громадян, а також формулювання низки загальних і спеціальних заходів з протидії таким посяганням.

Виклад основного матеріалу дослідження

Захист людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки згідно з Конституцією України визнаються найвищими соціальними цінностями [4].

Відповідно до ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК), одним із його найважливіших завдань є охорона громадського порядку в суспільстві, так само, як і охорона прав і свобод людини.

Проте тільки у січні-серпні 2017 року у громадських місцях по всій Україні було вчинено 60 715 злочинів, з них не в приміщеннях (маються на увазі вулиці, пло-

щі, сквери, парки) було вчинено 35 427 злочинів [7]. Враховуючи, що загалом за вказаний період в Україні було зареєстровано 411052 злочини [7], так звана «публічна злочинність», за якої особу злочинця не зупиняє сама можливість бути поміченим або затриманим, становить майже 15% в усій структурі злочинності. Це свідчить про певну зухвалість, відчайдушність, відкрите нехтування злочинцями кримінально-правовими нормами, що є вкрай небезпечним явищем для стану громадської безпеки.

Найбільшу небезпеку для людини становлять, безперечно, злочини проти громадської безпеки, які займають вагомую позицію в структурі всієї злочинності України. Схожі думки прослідковуються і в юридичній літературі. Так, під громадською безпекою розуміють стан захищеності суспільства від різноманітних факторів і джерел підвищеної небезпеки – злочинних об'єднань, проявів тероризму, зброї, вибухових пристроїв і речовин, радіоактивних і хімічних матеріалів тощо [1, с. 567].

Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської безпеки передбачена IX розділом Особливої частини КК (статті 255–270). Норми цього розділу передусім спрямовані на забезпечення громадськості від впливу угруповань кримінального спрямування (злочинних і терористичних організацій, банд, воєнізованих або збройних формувань), від незаконного обігу предметів, які становлять підвищену небезпеку для оточення, а також наслідків порушення встановлених законом правил поведінки з вогнем, певними речовинами та матеріалами [8, с. 319].

У січні–серпні 2017 року таких злочинів було зареєстровано 8052 [7], що становить практично 2% в усій структурі злочинності. Співвідношення злочинів проти громадської безпеки до всіх зареєстрованих злочинних діянь на перший погляд здається незначним, однак небезпечною особливістю даних злочинів виступає їх предмет, а в деяких випадках знаряддя чи засоби: зброя, вибухові пристрої, вибухові речовини, бойові припаси, які є за

своєю сутністю смертоносними або такими, що становлять небезпеку для життя та здоров'я невизначеної кількості осіб. Особливо небезпечними є наступні дії з вказаними предметами: носіння, зберігання, придбання, передача або збут. В системі злочинів проти громадської безпеки відповідальність за такі дії міститься у ст. 263 КК «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами». Таких злочинів з січня по серпень 2017 року було зареєстровано 5348.

Ще однією особливістю цього злочину, крім його предмета, є специфічне використання цих предметів: 1) вони використовуються людьми, а отже у суспільстві і проти інших людей; 2) злочинець, маючи один із вказаних предметів злочину, набагато легше спроможний вчинити інший, а особливо насильницький злочин. Так, у січні-серпні 2017 року злочинів, вчинених із застосуванням зброї або боєприпасів, було зареєстровано 876, з яких: вчинені із застосуванням вогнепальної зброї – 350, холодної зброї – 271, вибухових речовин – 20, боєприпасів – 235. Підбиваючи підсумок, слід вказати на безпосередній зв'язок між станом громадської безпеки у суспільстві і наявністю у населення предметів злочину, передбачених ст. 263 КК.

Звичайно, серед злочинів проти громадської безпеки є й інші, які становлять підвищену суспільну небезпеку, але їх безпосереднім об'єктом, насамперед, є безпека суспільства. Нам би хотілося перейти до аналізу тих насильницько-корисливих злочинів, які безпосередньо шкодять декільком важливим об'єктам: життю, здоров'ю, власності, особистій безпеці людини. Небезпечний прояв таких злочинів у тому, що при вчиненні одночасно спостерігається корислива спрямованість і насильницький спосіб вчинення. Дослідники даного питання наголошують на ще одній небезпечній особливості: наявність одночасно кількох видів насильства – фізичного і психічного – при вчиненні деяких з даних злочинів [6].

На нашу думку, до цих злочинів належать:

1) Умисне вбивство з корисливих моти-

вів (п. 6 ч. 2 ст. 115 ККУ) – у січні-серпні 2017 року зареєстровано 72 випадки [ці та наступні статичні дані представлені на сайті Генеральної прокуратури України];

2) Умисні тяжкі, середньої тяжкості, легкі тілесні ушкодження (ст.ст. 121, 122, 125 ККУ) – у січні-серпні 2017 року зареєстровано, відповідно, 1379, 2337, 23175 випадків;

3) Грабіж (ст. 186 ККУ) – за вказаний період 13020 випадків;

4) Розбій (ст. 187 ККУ) – за вказаний період 2112 випадків;

5) Вимагання (ст. 189 ККУ) – 532 випадків;

6) Незаконне заволодіння транспортним засобом, в т.ч. поєднане з насильством (ч. 3 ст. 289 ККУ) – 6187 випадків, з них 79, поєднаних з насильством.

Який існує зв'язок між зазначеними злочинами та їхнім впливом на стан громадської безпеки? По-перше, досліджені нами злочини становлять практично 10% від усієї кількості зареєстрованих злочинів, що свідчить про їхню небезпечну поширеність у суспільстві. По-друге, переважно ці діяння вчиняються на ґрунті міжособистісних людських взаємостосунків, і потерпілими є як підприємці та представники бізнесу, так і пересічні громадяни, які є власниками будь-яких матеріальних предметів, цінних для особи злочинця. По-третє, дані злочинні діяння вчиняються з корисливими метою та мотивом і насильницьким способом.

Далі вважаємо за доцільне перейти до пропозицій щодо заходів із протидії таким суспільно-небезпечним посяганням. Загальновизнаним визначенням протидії злочинам у юридичній літературі вважається сукупність заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують злочинність, а також виявлення, усунення і нейтралізація причин та умов злочинності [2, с. 163] [5, с. 94-95].

Який має бути основний напрям протидії злочинам проти особистих прав і свобод громадян у контексті громадської та суспільної безпеки? На нашу думку, це

сукупність заходів у суспільстві і державі, які забезпечували б стан захисту найважливіших особистих прав і свобод від злочинних діянь насильницької, корисливої та іншої особистісно-людської спрямованості.

У кримінологічній літературі розрізняють три основних рівні протидії та запобігання злочинами [2, с. 167]: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний.

На нашу думку, до загальносоціальних заходів, тобто до діяльності органів державної влади та громадських організацій з вирішення суперечливих питань у таких галузях життя суспільства, як соціально-економічна, політична, моральна тощо, слід віднести наступні:

1. Економічної та грошової стабілізації у співвідношенні рівня цін на товари та послуги до рівня реальних доходів населення.

2. Контроль за обігом предметів, що становлять особливу безпеку, таких як вогнепальна та холодна зброя, вибухові речовини та пристрої, їх вилучення у населення.

3. Проведення роботи з соціальної адаптації бездомних осіб та осіб, звільнених з місць позбавлення волі, які відбували покарання за злочини насильницько-корисливого спрямування.

4. Проведення освітніх та культурних заходів у суспільстві, які підвищували б загальний рівень моральності, нетерпимості до насильства, до проявів расової та релігійної нетерпимості.

На думку дослідників даного питання, дієвою може бути діяльність з інформування населення про стан злочинності в Україні, негативні наслідки байдужого ставлення громадян до фактів незаконного володіння зброєю та вибуховими речовинами [3, с. 55].

Під спеціально-кримінологічними заходами протидії злочинності розуміють ті, що спрямовані на усунення або нейтралізацію певних криміногенних факторів і вчиняються спеціальними суб'єктами профілактики (державними, правоохоронними органами, дільничними інспектора-

ми поліції, органами соціального захисту, у справах неповнолітніх, судовими та іншими). Вважаємо, що в цілому діяльність згаданих органів з протидії злочинності, в тому числі і насильницькій, корисливій, проти особистих прав і свобод людини, у наукових дослідженнях та літературі висвітлена достатньо широко. На наш погляд, з врахуванням особливостей вчинення згаданих злочинів в умовах сучасних, дієвими можуть бути наступні заходи:

1. Прийняття і реалізація дієвих життєвих державних програм з протидії злочинам саме проти особистих прав і свобод людини.

2. Актуальними залишаються заходи із залучення на допомогу представникам поліції представників громадських формувань для забезпечення охорони парків, вулиць, гаражів, стоянок, скверів тощо; створення оперативних громадських формувань для затримання і передачі правоохоронним органам осіб, схильних до насильства, та осіб, при яких наявна зброя або інші небезпечні предмети.

3. Своєчасне реагування правоохоронних органів на повідомлення щодо випадків вчинення таких злочинів та своєчасне їх розслідування.

Не можна не згадати про ініціювання легалізації вогнепальної зброї для населення з метою самозахисту, на якій останнім часом наполягають як представники Міністерства внутрішніх справ України, так і окремі політичні діячі. Безумовно, наявність зброї надає людині певне відчуття безпеки і впевненості у разі вчинення щодо неї посягання. Але залишається нерозв'язаним головне питання: хто і як буде перевіряти, кому саме надали право володіти зброєю, і як себе така особа поводитиме? Чи не стане це причиною збільшення саме тих злочинів, яким треба протидіяти?

Висновки

Отже, впровадження вищезазначених заходів є запорукою дотримання та збереження такого належного стану із громадською безпекою, під якою розуміється, як було нами вже зазначено, стан захи-

щеності громадянського суспільства, що характеризується відсутністю небезпеки для життя та здоров'я людей, для їхнього спокою та майнових прав, для нормальної

діяльності підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, для цілісності й збереження матеріальних цінностей.

Література

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І.Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
2. Іванов Ю.Ф. Кримінологія: Навч.посіб./Ю.Ф.Іванов, О.М.Джужа. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 264 с.
3. Коломієць С.В. Запобігання злочинам проти громадського порядку та моральності, вчиненим із застосуванням зброї // Кримінально-правові та адміністративні засади підвищення ефективності боротьби з правопорушеннями проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності підрозділами ОВС України: Збірник матеріалів «круглого столу» (21-22 листопада 2014 року, м.Харків) / Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х.: Золота миля, 2014. – 190 с.
4. Конституція України. – С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2017. – 56 с.
5. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед; За заг. ред. проф. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 2003. – 352 с.
6. Мельник М.І. Корисливо-насильницькі злочини. Енциклопедія сучасної України. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.esu.com.ua/search_articles.php?id=3643.
7. Статистична інформація про стан злочинності та результати прокурорсько-слідчої діяльності (2017 рік). Генеральна прокуратура України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
8. Сучасне кримінальне право України: Курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 640 с.